

Életmű-bibliográfia Tüskés Tiborról

A 2009-ben, 79 éves korában elhunyt kiváló irodalomtörténész, kritikus, tanár, szerkesztő, könyvtáros teljes életművének, valamint a róla szóló szakirodalomnak (az újságcikkeknek is) bibliográfiai feltárása és átnyújtása az olvasók, kutatók remélhetőleg széles körének – emlékezetes és fontos szakmai eseménye ennek az esztendőnek. Tüskés Anna (a kutatásban elődei és segítői eredményeit is felhasználva) igazán remek munkát végzett a 2729 tételt rögzítő szakszerű és tartalmában színes életmű-bibliográfia tető alá hozásával.

A munka szerkezeti váza jól áttekinthető, praktikus és egyértelmű, azaz könnyen használható (a jó bibliográfia egyik fontos ismérve – a sok egyéb szakmai kíváncsalom mellett – éppen a praktikusság, azaz elsődlegesen a használó, a kereső szempontjainak a figyelembe vétele). Három nagy fejezet alkotja a gerincét. Az I. a Művek, a II. a Szakirodalom, a III. a Hatás- és kultusztörténet. Az I. fejezet (azaz a „művek”) tartalma a következő: *Önálló szerzői kötetek és ismertetéseik* (tehát mindegyik önálló kötet után közvetlenül következnek a róla megjelent ismertetések, kritikák, műbírálatok); aztán: *Szerkesztett, sajtó alá rendezett kötetek és ismertetéseik*; majd tovább: *Folyóirat- és könyvsorozat-szerkesztés*; ezt követik az *Elő- és utószavak, bevezetők, kísérszövegek*; majd a *Gyűjteményes kötetben megjelent írások*; aztán a *Periodikumokban* (tehát újságokban és folyóiratokban), *antológiákban, évkönyvekben megjelent írások*; továbbá az *Interjúk, nyilatkozatok, emlékezések, vallomások*; végül az *Idegen nyelven* megjelent írások. Ez tehát az első nagy fejezet. A II. nagy fejezet – tehát a Tüskés Tiborról szóló szakirodalom – az alábbiak szerint tagolódik: *Önálló kötetek és ismertetéseik; Tanulmányok, köszöntők, búcsúztatók, emlékezések; Periodikumokban megjelent hírek, tudósítások*; s végül a *Lexikon-szócikkek*. A III. fejezet, a hatás- és kultusztörténet: felsorolja az irodalmi, a képzőművészeti és a filmdokumentumokat, s megadja a nevét viselő intézmény- és emlékhelyeket. (A kötetet természetesen névmutató zárja.)

A témák futólagos azonosításai után máris előtűnik – különösen, ha figyeljük az egyes alfejezetek terjedelmét – Tüskés Tibor életművének vázlatos szerkezete. Nyomon követhető az *irodalom- és művelődéstörténész* (elsősorban az önálló szerzői művek); továbbá a *kritikus* (elsősorban a periodikumokban – újságokban, folyóiratokban – megjelent cikkek,

tanulmányok, valamint ezek gyűjteményei); aztán a *folyóirat- és könyvszerkesztő*; továbbá az *ismeretterjesztő, népművelő örök tanár*; valamint a *szociográfus*; s mindemellett kirajzolódik a *receptiótörténet* íve is: Tüskés Tibor életművének és szakmai mindennapjainak krónikája, fogadtatástörténete a pécsi, a dunántúli és az országos irodalmi és kulturális közéletben, valamint a napi sajtóban. Így azután bizvást mondhatjuk, hogy ez az életmű-bibliográfia betölti hivatását, rendeltetését.

Itt van tehát előttünk ez az olvasmánynak is élvezetes szakmunka, nézzük meg, mire és hogyan tudjuk használni! Például: próbáljuk meg – persze csak nagy vonalakban – rekonstruálni Tüskés Tibor szellemi arculatát. (Ezúttal nem egészen az életmű-bibliográfia rendszere és kronológiája szerint, hanem az egyes alkotói-szellemi területek kibontakozásának folyamatát követve.)

Az ötvenes évek közepétől, fiatal tanár korától kezdődik ez a nagy ívű és tartalmas írói pálya. Természetesen újság- és folyóiratcikkekkel. És persze – utólag visszanezve ez is lehet természetes – Pécsen és Pécsről. További megjegyezni való: igen nagy számban születtek ezek az újságokban és folyóiratokban megjelent írások. Láthatóan alapozó, tájékozódó, a saját szellemi környezetét és a hely kultúratörténetét is birtokba venni akaró, végül évtizedekig tartó, rendkívül sokrétű és színes, az országos napi- és hetilapokat, folyóiratokat is behálózó lendület volt ez. 1956-tól kezdődően összesen – nem tévedés – 1.739 írás! (Jóval később az egyik visszaemlékezésében [*A Jelenkor indulása. (1958-1964)*]. Tatabánya, 1995. 10.] így írt a kezdetekről: „ha az ember egy idegen városban a sanyarú körülmények ellenére otthon akarja érezni magát, ismerje meg, búvárolja föl a város múltját, történelmi hagyományait. Bizonyára megtalálja azokat az előzményeket és értékeket, amelyek érdemessé teszik a maradást, amelyek feladatot és célt adnak az életre, a munkára, netán annak fölismerésére, hogy rá éppen ott van szükség.” Milyen jellemző mondatok ezek: Tüskés Tibornak az élet feladatait és a szakmát sérthetetlenül komolyan vevő szemléletéről és meggyőződéséről tanúskodnak.) Az első újságcikkének címe (a *Dunántúli Napló* irodalmi mellékletében): *Babits Mihály nyomában Pécsen*. A megjelenés dátuma: 1956. febr. 5. Tüskés Tibor 25-26 éves ekkor. Nagy (és állhatatos) erőbedobással indul: ebben az évben összesen 13 cikke jelent meg. S két év múlva, 1958-ban (egy esztendő alatt) már összesen 44 cikk, itt ebben a napilapban és másutt. (Például: *Jelenkor, Könyvtáros, Könyvbarát, Baranyai Művelődés*.) Majd később Budapesten és tulajdonképpen az egész országban megjelenik. (1984-ben például – egy év alatt – 68 kisebb-nagyobb cikket írt.) S a lapszerkesztők felől nézve: a magyar szellemi, irodalmi élet fölfigyelt Tüskés Tiborra; sokat foglalkoztatják. S ő szívesen dolgozik, újságíróként és recenzensként is.

És *szerkesztőként* is persze. Nagyon szerette ezt a foglalatosságot. 1958-tól kezdődik a különböző irodalmi és művelődéstörténeti témájú könyvek szerkesztése, sajtó alá rendezése. Kezdetben – s zömmel a folytatásban is – pécsi, somogyi, dunántúli kötődésekkel. Az első ilyen kötet a *Pécsi műzsa* (1958), amely irodalmi szemelvényeket tartalmaz. Később repertóriumok, bibliográfiák, valamint egyéni kötetek tartkítják s teljesítik ki ezt a sorozatot, amely összesen 48 tételt tesz ki ebben az életmű-bibliográfiában. Hogy neveket – e kötetek tárgyait, témáit – is említsünk ebből az igazán *könyvtárosi* műfajból (azaz kikeről is szóltak ezek az általa szerkesztett bibliográfiák, illetve egyéni összeállítások); nos hát: a bibliográfiák Csorba Győzőről, Kodolányi Jánosról, Szántó Tiborról; az összeállítások pedig (többek között): Hernádi Gyula válogatott versei, *Várkonyi Nándor emlékkönyv*, *Weörestől Weöresig*, Sértő Kálmán versei és elbeszélései, Csorba Győző válogatott versei,

Babits és Pécs, A fordító Csorba Győző, Martyn Ferenc levelei Takáts Gyulának, Tatay Sándor emlékezete, Veres Péter emlékezete, a Sorsunk antológia, Csorba Győző emléke, Weöres és Pécs, Szülőföldem, Kanizsa és így tovább.

Tüskés Tibor – régóta meggyőződéseim – a legnagyobb 20. századi szerkesztők közé tartozott. Többek között ehhez is kellett a széles körű és mély alapozású tájékozottság, valamint a megbízható értékítélet. A legemlékezetesebb, a legnagyobb szellemi nyomot hagyó folyóirat-szerkesztői munkája a pécsi *Jelenkor*hoz fűződik. 1959-től szerkesztőbizottsági tag, 1961 és 1964 között – harmincas éveinek elején – főszerkesztő volt. Két dokumentum-memoárfüzérben dolgozta fel itteni emlékeit, voltaképpen a folyóirat addigi történetét. (*Időrosta*, 1994, *A Jelenkor indulása*, 1995). Szerkesztette továbbá, két ciklusban is a *Somogy* című irodalmi folyóiratot (valamint szerkesztőségi tagja volt a *Távlato*knak). (S ne feledkezzünk meg a „Pannónia Könyvek” sorozatról sem!) Szerkesztőként – világnézetüktől függetlenül – helyet adott minden tehetségnek, ám szigorúan ügyelt a művek minőségére. Szerkesztői gyakorlatában nem vette figyelembe a hamu alatt tovább élő „népi” és „urbánus” ellentétet, ellenségeskedést sem. Vonzódott az új, a „modern” irányzatokhoz, s érdeklődése kiterjedt a társművészetekre, különösen a képzőművészetre. Többek között ezen tágas és színes szellemi arculata miatt szerették és becsülték a legnagyobbak is – és persze ugyanezekért kellett felelnie és egyszer nagyot buknia a honi „irodalom- és művészetpolitikai” csatamezőn.

S jöjjenek mindezek után a saját művek! Ezek valamennyien – majdnem természetes módon – a *Jelenkor*ral töltött főszerkesztői évei után születtek. Önálló szerzői kötetek száma összesen 93; első könyve 1968-ban jelent meg *A déli part* címmel, az utolsó 6 évvel a halála után, 2015-ben. Ezek az önálló kötetek több műfaji és témacsoportot jelentenek és képviselnek. E bibliográfiánk segítségével nyomon követhetjük Tüskés Tibor irodalomtörténeti és kritikai munkásságának geneziséjét, kibontakozását és elágazásait. Egyszerűen a teljességét. Fokozatosan vállalt mind nehezebb írói-gondolkodói feladatokat. Hosszú évekig – szép szerves folyamatként – a művelődéstörténet speciális műfajaiban (helyismeret-helytörténet, tájféldrajz és településtörténet, idegenforgalom) alkot életszerűen érdekes munkákat. Tudatos és célirányos lendülettel, bámulatos munkabírással. A hetvenes években például: *Nyár, erdő, kakukok* (baranyai útirajzok, 1973), *Abaliget és Orfű* (1974), *Mobács* (1976), *Siklós és vidéke* (1979), *Zalamente, Somogyország* (1979), és így tovább, a nyolcvanas években is. (Nem feledkezve meg szülőhelyéről sem: önálló kiadványa a *Szántód az irodalomban* (1981), és a *Szántódpuszta* (1989), továbbá több fejezettel szerepel a Maurer Teodóra szerkesztette *Szántód* című községtörténetben, melyet Szántód Község Önkormányzata adott ki 2007-ben.) Ezzel a tematikai sorozattal párhuzamosan születnek meg irodalmi és pedagógiai ismeretterjesztő, illetve szakdidaktikai munkái. (Nem felejtendő szempont: Tüskés Tibor jó pár évig a pécsi Janus Pannonius Gimnázium tanára volt.) Lássuk csak! *Irodalmi nevelés a tanórán kívül* (1969), *Kortárs irodalom a középiskolában* (1970), *Tizenkét óra filmesztétika. Módszertani segédkönyv az iskolatelevízió filmesztétikai adásaihoz.* (1971). S közelebb az irodalomhoz: *Így élt Zrínyi Miklós* (1973), *Versről versre. Az újabb magyar líra megközelítése.* (1976) S újra és újra Pécs: *Vallomás a városról* (1970), *A pécsi irodalom kistükrére* (1970), *Pécs irodalmi emlékhelyei* (1971), *Nagyváros születik* (1975). (Jóval később összesen négy kötetben jelent meg a város 20. századi irodalmi múltját és jelenét taglaló tanulmányosorozata [*A város és írója*. 2002., 2006., 2009., 2015.] S gondol a *testvérművészkora*, a képzőművészetre is (máshogyan fogalmazva fáradhatatlanul kutat és ír): *Műteremben*

(1978), *Testvérműzsák* (1979), *Triptichon. Irodalom, művészet, hagyomány* (1986). (Ez utóbbiról például 17 recenzió jelent meg. Ezeket a recenziókat különben közvetlenül a tartalmat is föltáró kötetleírások után sorolja fel bibliográfiánk.)

E munkákat feltűnő gyakorisággal követik a kritikai visszhangok, fogadtatások. Már a korai köteteket is érdeklődéssel és elismerően fogadja a szakmai, illetve a tágabb értelemben vett kulturális sajtó. Helyben is, és ami talán még meggyőzőbb: budapesti, valamint megyeszékhelyi lapokban, folyóiratokban is. Csak egyetlen gyors példa: már *A pécsi irodalom kistükre* című, 1970-ben megjelent, helytörténetinek is nevezhető munkáról ismertetést, kritikát, közölt a szombathelyi irodalmi folyóirat, az *Életünk*, a debreceni *Alföld* folyóirat, a kecskeméti *Petőfi Népe* című napilap, az *Irodalomtörténeti Közlemények* című budapesti szakfolyóirat, valamint a pécsi *Jelenkor* folyóirat és a szintén pécsi *Dunántúli Napló* című napilap. A negyvenes éveit kezdő fiatal tanár, volt főszerkesztő tehát nem panaszkodhatott: a hetvenes évekre országosan ismert íróvá, irodalomtörténésszé vált. (A periodikumokban megjelent róla szóló egyéb hírek és tudósítások, róla szóló újságcikkek egyébként 1954 és 2018 között összesen 490-re rúgnak!)

A fentebb bemutatott szakmai és hírnévbeli alapozások után fordult rá igazából Tüskés Tibor a 20. századi, az akkor jelenkori magyar irodalomtörténeti munkáinak megírására. Komoly sikere volt 1980-ban a *Mérték és mű* címmel megjelent tanulmánygyűjteményének, amelyben magyar írókról, költőkről adott érzékletes portrékat. (A kötetet 15 [!] recenzió, kritika, műbíráló követte, ami azt is jelenti egyszersmind, hogy annak idején a „szakma” és a közvélemény is sokkal nagyobb érdeklődést tanúsított a friss és értékes munkák iránt, mint manapság.) Ezt a tanulmánykötetet követte 1981-ben a nagyra becsült pécsi költő barátáról, Csorba Győzőről szóló kismonográfia (a jó hírű „Kortársaink” sorozatban); majd az *Illyés Gyula alkotásai és vallomásai tükrében* című kötet (1983) (amelyről 17 kritikai írást számolhatunk össze). Még ebben az évben napvilágot látott a Nagy Lászlóról szóló könyv (21 kritikai írás kísérte), majd következett a *Pilinszky János alkotásai és vallomásai tükrében*. (1986; 16 kritikai írás jelent meg róla.) Végül, 1988-ban – ismét a „Kortársaink” sorozatban – a személyében is nagyra becsült Rónay Györgyről szóló könyve látott napvilágot. S ha földidezzük az imént itt felvonultatott neveket (Csorba, Illyés, Nagy László, Pilinszky, Rónay) az is jól látható, hogy Tüskés Tibor számára – említettük már – nem az ideológiai „hovatartozás” volt a kiválasztás szempontja, hanem – valamennyi esetben – az irodalmi, a művészeti, a költészeti érték, azaz az életmű maga.

A kilencvenes években Tüskés Tibor újabb formáját találta meg a kortárs irodalomról való rendszeres szólásnak. Saját korábbi írásait rostálta át, s egy-egy személyiség köré szervezve-formálta tanulmánykötetekké ezeket az írásokat. Így született meg elsőként a *Kedves professzor úr. Írások Fülep Lajosról* című összeállítása 1995-ben, majd jött a többi kötet: *A hasznos szép költője* (Takáts Gyuláról) 1996-ban, aztán a Csorba Győző költői kiteljesedéséről szóló *Az utolsó évszák* (1997), s ugyanebben az évben az *M. F. mester*, vagyis írásai Martyn Ferencről, majd a talán legközelebbi barátjáról, Fodor Andrásról írott tanulmányainak gyűjteménye az *Egy költészet horizontja* (1999-ben). (A Mészöly Miklósról szóló összeállítása: *Az ablakmosó és a többiek* halála után, 2010-ben jelent meg.) Ez a saját tanulmányait újra rendszerező figyelme néhány klasszikusra is kiterjedt a 2000-es évek elején: Németh Lászlóra (*Az édenalapító*, 2001); Weöres Sándorra (*A határtalan énekes*, 2003) és Kodolányi Jánosra (*Az újraolvasott Kodolányi*, 2006).

További irodalomtörténeti, műelemző és esszékötetei közül fontos még megemlíteni a *Becsöngettek* című műelemzés kötetet (1997); a *Jelbeszéd* (1994) és a *Közéletések* című (1999) irodalmi tanulmányokat; *Az exponált idő* esszéit, portréit (2000); valamint a *Két nemzedék* című esszé- és tanulmánykötetét (2004).

Közismert, hogy Tüskés Tibor nagy levelező volt. Ennek az igen széles körű levelezésnek a nagy többsége még nem jelent meg kötetben, ám örülnünk kell annak a két gyűjteménynek, amelyek viszont – a pécsi Pro Pannonia kiadó jóvoltából – már megjelentek. Időben először a Mészöly Miklóssal folytatott levélváltások láttak napvilágot (2005-ben), majd három vastkos kötetben a 38 évet átfogó Fodor András – Tüskés Tibor-levelezés (1959-1997) jelent meg. (2008-2010). Ez utóbbi a nagy magyar levelezésgyűjtemények jeles része, az átúvelt korszakok, benne a magyar kulturális közélet színes krónikája, továbbá mind Fodor András, mind Tüskés Tibor megismerésének elsődleges tájékoztató forrása.

Tüskés Tibor válogatott bibliográfia. Összeáll. Tüskés Anna. Kiad. a reciti, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének tartalomszolgáltató portálja. Bp., 2018. Elérhető: <http://reciti.hu/wp-content/uploads/ttbib.pdf>

Monostori Imre

